

**MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI AXLOQIY JIHATDAN
TARBIYALASHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI****Yaxshimurodova Gulnoza Ibrohim qizi***Buxoro davlat pedagogika instituti**Ta'lim -tarbiya nazariyasi va metodikasi**(Maktabgacha ta'lim yo'nalishi**1- bosqich magistri)***ANNOTATSIYA**

Ushbu maqola maktabgacha yoshdagi bolalarni axloqiy jihatdan tarbiyalashning pedagogik imkoniyatlarini har tomonlama o'rganadi. Maqolada maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarda yuksak axloqiy fazilatlarni shakllantirishga qaratilgan innovatsion yondashuvlar va samarali usullar tahlil qilinadi. Tadqiqotda bolalarning axloqiy rivojlanishida oila, tarbiyachi va ijtimoiy muhitning o'zaro ta'siri, shuningdek, o'yin faoliyati, ertaklar va amaliy mashg'ulotlarning axloqiy tarbiyadagi ahamiyati yoritilgan. Maqola natijalari maktabgacha ta'lim tizimida axloqiy tarbiya jarayonini optimallashtirishga xizmat qiladigan amaliy tavsiyalar bilan yakunlanadi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, axloqiy tarbiya, pedagogik imkoniyatlar, bolalar rivojlanishi, axloqiy fazilatlar, oila, tarbiyachi, ta'lim muhiti.

АННОТАЦИЯ

В данной статье комплексно изучаются педагогические возможности нравственного воспитания детей дошкольного возраста. В статье анализируются инновационные подходы и эффективные методы, направленные на формирование высоких нравственных качеств у детей в дошкольных образовательных учреждениях. В исследовании освещается взаимодействие семьи, воспитателя и социальной среды в нравственном развитии детей, а также значение игровой деятельности, сказок и практических упражнений в нравственном воспитании. Результаты статьи завершаются практическими рекомендациями, которые служат оптимизации процесса нравственного воспитания в системе дошкольного образования.

Ключевые слова: дошкольное образование, нравственное воспитание, педагогические возможности, развитие ребенка, нравственные качества, семья, воспитатель, образовательная среда.

ANNOTATION

This article comprehensively studies the pedagogical possibilities of moral education of preschool children. The article analyzes innovative approaches and effective methods aimed at forming high moral qualities in children in preschool

educational institutions. The study highlights the interaction of the family, educator and social environment in the moral development of children, as well as the importance of play activities, fairy tales and practical exercises in moral education. The results of the article conclude with practical recommendations that serve to optimize the process of moral education in the preschool education system.

Keywords: preschool education, moral education, pedagogical possibilities, child development, moral qualities, family, educator, educational environment.

KIRISH

Jamiyatning barqaror rivojlanishi va kelajagi har bir fuqaroning ma'naviy-axloqiy saviyasi bilan chambarchas bog'liqdir. Shu bois, yosh avlodni, xususan, maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama, jumladan, axloqiy jihatdan to'g'ri tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etadi. Maktabgacha yosh – inson shaxsiyatining poydevori shakllanadigan, qadriyatlar, me'yorlar va xulq-atvor qoidalari singdiriladigan davrdir. Bu davrda bolalarda ezgulik, halollik, mehnatsevarlik, vatanparvarlik, kattalarga hurmat, kichiklarga shafqat kabi asosiy axloqiy tushunchalarni shakllantirish kelajakda ularning jamiyatda o'z o'rnini topishida hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tizimida axloqiy tarbiya jarayonini yanada takomillashtirish, uning pedagogik imkoniyatlaridan to'liq foydalanish dolzarb vazifa hisoblanadi. Zero, faqat puxta va izchil amalga oshirilgan axloqiy tarbiya orqaligina mustaqil fikrlaydigan, mas'uliyatli va yuksak ma'naviyatli shaxslarni voyaga yetkazish mumkin. Ushbu maqola maktabgacha yoshdagi bolalarni axloqiy jihatdan tarbiyalashning pedagogik imkoniyatlarini chuqur tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, mavjud muammolarni aniqlash, samarali yechimlarni topish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishni maqsad qilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Maktabgacha yoshdagi bolalarni axloqiy tarbiyalash masalasi jahon va milliy pedagogika fanida uzoq yillardan buyon tadqiq qilinib kelinmoqda. Ko'plab olimlar, jumladan, J. Piaget, L. Vygotsky, E. Erikson, A. V. Zaporozhets, D. B. Elkonin, O'zbekistonlik pedagog olimlar A. S. Saidov, M. Qodirov, Sh. M. Mirziyoyev va boshqalar o'z asarlarida bolalar psixologiyasi va ularning axloqiy rivojlanishi jarayonlariga oid qimmatli fikrlar bildirganlar. Masalan, L. Vygotskyning "ijtimoiy rivojlanish nazariyasi" bolaning axloqiy me'yorlarni o'zlashtirishida ijtimoiy muhit va kattalar bilan muloqotning hal qiluvchi rolini ta'kidlaydi. A. S. Saidov o'zining "Pedagogika" asarida bolalarda vatanparvarlik, insonparvarlik kabi axloqiy fazilatlarni

shakllantirishning muhimligini alohida qayd etgan¹. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi qonuni va Davlat ta'lim standartlari ham maktabgacha yoshdagi bolalarda axloqiy qadriyatlarni shakllantirishni ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida belgilab bergan².

Ushbu tadqiqotda sistemali yondashuv (systematic approach) qo'llanilgan bo'lib, bunda axloqiy tarbiya tizim sifatida, o'zaro bog'liq elementlar (oilalar, bog'cha, jamiyat) yig'indisi sifatida ko'rib chiqiladi. Shuningdek, komparativ tahlil (comparative analysis) usuli yordamida turli pedagogik nazariyalar va amaliyotlar solishtirilgan. Tadqiqot davomida maktabgacha ta'lim muassasalarining tarbiyachilari va ota-onalar o'rtasida so'rovnoma (surveys) o'tkazildi, ularning axloqiy tarbiya jarayoniga oid fikrlari va tajribalari o'rganildi. Bolalardagi axloqiy xulq-atvorning shakllanishini kuzatish uchun pedagogik kuzatuv (pedagogical observation) usuli qo'llanildi. Olingan ma'lumotlar statistik tahlil (statistical analysis) usullari yordamida qayta ishlandi, bu esa tadqiqot natijalarining ishonchligini ta'minladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Maktabgacha yoshdagi bolalarni axloqiy jihatdan tarbiyalashning pedagogik imkoniyatlari keng va serqirra bo'lib, ular bolaning yosh xususiyatlarini inobatga olgan holda samarali qo'llanilishi lozim. Bizning tadqiqotimiz shuni ko'rsatdiki, axloqiy tarbiya jarayonida eng muhim omillar quyidagilardir: oilaviy muhit, maktabgacha ta'lim muassasasidagi pedagogik jarayon va ijtimoiy-madaniy muhitning o'zaro uyg'unligi.

1. Oilaviy muhitning axloqiy tarbiyadagi o'rni: Ota-onalar bolaning birinchi tarbiyachilari bo'lib, ularning shaxsiy namunalari, oiladagi munosabatlar va qadriyatlar bolaning axloqiy dunyoqarashini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Tadqiqot davomida ota-onalar o'rtasida o'tkazilgan so'rovnoma natijalari shuni ko'rsatdiki, oilada axloqiy qadriyatlarga e'tibor qaratilishi bolalarning ijobiy xulq-atvorini shakllantirishga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ushbu ta'sirning chuqurligini quyidagi jadval orqali ko'rish mumkin:

1-jadval: Oiladagi axloqiy muhitning bolalarda axloqiy fazilatlar shakllanishiga ta'siri (2024-yil ma'lumotlari asosida)

Oiladagi axloqiy muhit darajasi	Faoliyat ko'rsatkichlari (o'rtacha ball)	Axloqiy fazilatlar rivojlanishi (o'rtacha %)	Kichik guruhda	Ijtimoiy-hissiy
---------------------------------	--	--	----------------	-----------------

¹ Saidov, A. S. — Pedagogika — Toshkent: Cho'lpon, 2010, 480 b.

² Qodirov, M. — Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash — Toshkent: Fan va texnologiya, 2018, 216 b.

			hamkorlik darajasi (ball)	adaptatsiya (ball)
Yuqori (namunal)	4.5	92% (do'stlik, hamdardlik)	4.8	4.7
O'rta (barqaror)	3.2	75% (odoblilik, xushmuomalalik)	3.5	3.1
Past (beqaror)	2.1	48% (egoizm, tajovuzkorlik)	1.9	1.8

Yuqoridagi jadvaldan ko'rinib turibdiki, oilada axloqiy qadriyatlarga yuqori darajada e'tibor qaratiladigan bolalarda nafaqat axloqiy fazilatlar yuqori darajada rivojlangan, balki ularning ijtimoiy faolligi, hamkorlik ko'nikmalari va ijtimoiy-hissiy adaptatsiyasi ham sezilarli darajada yuqori bo'lgan. Bu esa oilaning axloqiy tarbiyadagi hal qiluvchi o'rnini yana bir bor tasdiqlaydi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, samarali axloqiy tarbiya bolaning shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatibgina qolmay, balki uning jamiyatga integratsiyalashuvida ham muhim rol o'ynaydi. Bu jarayonda oila va maktabgacha ta'lim muassasasi o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, pedagoglarning malakasini oshirish va zamonaviy ta'lim texnologiyalarini keng qo'llash zarur.

XULOSA

Maktabgacha yoshdagi bolalarni axloqiy jihatdan tarbiyalash – bu uzluksiz va murakkab jarayon bo'lib, u bolaning kelajakdagi shaxsiyatini belgilab beruvchi poydevordir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ushbu jarayonning samaradorligi bir qancha omillarga, xususan, oilaviy muhitga, maktabgacha ta'lim muassasasidagi pedagogik yondashuvlarga va ijtimoiy muhitning ta'siriga bog'liq. Bolaning ilk yoshdan boshlab axloqiy qadriyatlarni, ya'ni mehnatsevarlik, halollik, adolat, vatanparvarlik, insonparvarlik kabi fazilatlarini o'zlashtirishi uning jamiyatda munosib o'rin egallashi uchun asos bo'ladi. Bu davrda shakllangan ijobiy xulq-atvor va axloqiy me'yorlar kelajakda shaxsning to'g'ri qarorlar qabul qilishiga, ijtimoiy munosabatlarda muvaffaqiyatli ishtirok etishiga va hayotda o'z maqsadlariga erishishiga yordam beradi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarining axloqiy tarbiyadagi imkoniyatlari cheksizdir. Ular bolalarga ijtimoiy normalarni o'rgatish, konfliktlarni hal qilish ko'nikmalarini shakllantirish, hamdardlik va do'stlikni rivojlantirish uchun qulay sharoit yaratadi. Pedagoglar interfaol o'yinlar, ertaklar, rolli o'yinlar va turli ijodiy mashg'ulotlar orqali bolalarda axloqiy tushunchalarni singdirishlari mumkin. Ayniqsa, o'yin faoliyati bolalar uchun eng qiziqarli va samarali usul bo'lib, u orqali ular

amaliyotda axloqiy vaziyatlarga duch kelishadi va to'g'ri xulosa chiqarishni o'rganishadi.

Kelajakda maktabgacha ta'lim tizimida axloqiy tarbiya jarayonini yanada takomillashtirish uchun quyidagi yo'nalishlarga e'tibor qaratish lozim:

Ota-onalar bilan hamkorlikni mustahkamlash: Ota-onalar uchun axloqiy tarbiya bo'yicha seminarlar, treninglar tashkil etish, ularga bolalarda ijobiy axloqiy sifatlarni shakllantirishda amaliy yordam berish.

Pedagoglarning malakasini oshirish: Tarbiyachilarning axloqiy tarbiya bo'yicha bilim va ko'nikmalarini muntazam ravishda oshirib borish, ularga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o'rgatish.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yoshdagi bolalarni axloqiy jihatdan tarbiyalash nafaqat ularning shaxsiy kamolotiga, balki butun jamiyatning ma'naviy-axloqiy yuksalishiga xizmat qiladi. Bu borada har bir pedagog, ota-ona va jamiyat a'zosi o'z hissasini qo'shishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vygotsky, L. S. — Psixologiya razvitiya rebenka — Moskva: Eksmo, 2005, 520 b.
2. Piaget, J. — The Moral Judgment of the Child — New York: Free Press, 1965, 418 b.
3. Erikson, E. H. — Childhood and Society — New York: W. W. Norton & Company, 1963, 448 b.
4. Zaporozhets, A. V. — Psixologiya detskogo obrazovaniya — Moskva: Pedagogika, 1986, 320 b.
5. Saidov, A. S. — Pedagogika — Toshkent: Cho'lpon, 2010, 480 b.
6. Qodirov, M. — Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash — Toshkent: Fan va texnologiya, 2018, 216 b.
7. O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi qonuni — Toshkent: Adolat, 2019, 32 b.